

SATANSTANGO

László Krasznahorkai bij Wereldbibliotheek:

Satanstango

De melancholie van het verzet

Baron Wenckheim keert terug

Oorlog en oorlog

HERSCHT07769

László Krasznahorkai

Satanstango

WERELDBIBLIOTHEEK · AMSTERDAM

Uit het Hongaars vertaald door Mari Alföldy

De vertaalster ontving voor deze vertaling een werkbeurs van het Nederlands Letterenfonds

Deze vertaling kwam tot stand met ondersteuning van het Hongaars Fonds voor literaire vertalingen.

www.booksandtranslation.hu

Eerste druk 2012

Derde druk 2023

Oorspronkelijke titel *Sátántangó*

© 1985 László Krasznahorkai. All rights reserved by
S. Fischer Verlag GmbH, Frankfurt am Main

© 2012 Nederlandse vertaling Mari Alföldy /

Uitgeverij Wereldbibliotheek

Alle rechten voorbehouden

Omslagontwerp Maartje Vermeer

NUR 302

ISBN 978 90 284 5328 9

www.wereldbibliotheek.nl

‘Dann will ich ihn lieber
beim Warten verfehlen.’

F.K.

DEEL EEN

1

Het nieuws dat ze eraan komen

Op een ochtend tegen eind oktober, vlak voordat de eerste druppels van de onbarmhartig lange herfstregens op de gebarsten grond van het verdorde land ten westen van de kolonie zouden neerdalen (waarna door de stinkende modderzee de landwegen tot het invallen van de vorst onbegaanbaar zouden zijn, zodat ook de stad niet meer te bereiken was), werd Futaki wakker van het gebeier van klokken. Vier kilometer verder naar het zuidwesten, op het oude land van Hochmeiss, stond een verlaten kapel, maar daarvan was zelfs de toren ingestort tijdens de oorlog, laat staan dat er nog een klok zou zijn, en de stad was zo ver weg dat daar onmogelijk iets vandaan kon komen. Het triomfantelijke gebimbam deed hem ook niet zozeer aan klokgelui in de verte denken, veeleer klonk het alsof het van heel dichtbij ('Vanaf de molen, lijkt het wel...') kwam aangewaaid. Hij richtte zijn hoofd op boven het kussen en leunde op zijn ellebogen om door het keukenraam te kunnen kijken, dat niet groter was dan een muizengaatje, maar aan de andere kant van de halfbeslagen ruit lag de kolonie er nog stil en roerloos bij, overgoten door het blauwige schijnsel van het ochtendgloren en het steeds zachter klinkende klokgelui; aan de overkant, waar de huizen een heel eind van elkaar af stonden, brand-

de er slechts licht achter de dichtgetrokken gordijnen van de dokter, en ook dat was alleen maar omdat de bewoner van het huis al jaren niet in het donker kon slapen. Futaki hield zijn adem in om niets van de wegzwevende sonore klanken te missen, want hij wilde de waarheid weten ('Je slaapt vast nog, Futaki'), en daarvoor had hij elk verweesd geluidje nodig. Met zijn legendarisch zachte, katachtige tred liep hij hinkend naar het raam over de ijskoude keukenvloer ('Is er dan niemand wakker? Is er niemand die het hoort? Niemand anders?'), opende de ramen en stak zijn hoofd naar buiten. Een scherpe, vochtige lucht sloeg hem in het gezicht, een ogenblik lang moest hij zijn ogen sluiten; door het gekraai van een haan, hondengeblaf in de verte en het geruis van de zojuist opgestoken scherpe, meedogenloze wind werd de stilte alleen maar dieper, zodat hij vergeefs zijn oren spitste: hij hoorde niets buiten het doffe geklop van zijn eigen hart, alsof er slechts een griezelig spel met hem werd gespeeld in zijn halfslaap ('... alsof iemand me bang wil maken'). Bedroefd keek hij naar de onheilspellende lucht, de verschroeide overblijfselen van de door sprinkhanen geplaagde zomer, en zag plotseling dezelfde acaciatak voor zich waar de lente, de zomer, de herfst en de winter aan voorbijtrokken, alsof hij beseftte dat binnen de onbeweeglijke bol van de eeuwigheid clowneske capriolen werden uitgehaald door de totaliteit van de tijd, die met duivelse bedrieglijkheid een rechte lijn trok over de hobbels van de chaos en door het scheppen van de hoogte de waanzin tot een noodzakelijkheid vervalste... en hij zag zichzelf, aan het houten kruis van wieg en kist geslagen, een laatste pijnlijke stuiptrekking maken, waarna hij ten slotte door een droog knetterend vonnis – zonder onderscheidingstekens en medailles – ontkleed aan de lijkwassers werd overgeleverd, omringd door de lachsalvo's van de villers, waar hij onontkoombaar de

maat van de menselijke dingen moest zien zonder dat er een pad terug was, want dan zou hij inmiddels ook weten dat hij in een potje kaarten met valsspelers was beland, waarvan de uitkomst bij voorbaat al vastlag, en waarbij hem uiteindelijk zijn laatste wapen zou worden afgenomen, de hoop dat hij eens de weg naar huis zou vinden. Hij draaide zijn hoofd opzij, naar de gebouwen aan de oostkant van de kolonie, die ooit vol drukte en lawaai waren, maar er nu verlaten en halfingestort bij stonden. Verbit-terd zag hij de eerste stralen van een papperig-oranje zon tussen de dakbalken van een vervallen boerderij. 'Ik zou eindelijk een beslissing moeten nemen. Ik kan hier niet blijven.' Hij kroop weer terug in het warme bed en legde zijn hoofd op zijn arm, maar hij kon zijn ogen niet sluiten: hij werd bang van die spookachtige klokken, maar nog meer van die plotselinge stilte, die dreigende afwezigheid van elk geluid, die hem het gevoel gaf dat er van alles kon gebeuren. Maar er bewoog niets, en ook hij verroerde zich niet in bed, totdat er plotseling een nerveuze conversatie ontstond tussen de zwijgende voorwerpen om hem heen: de keukenkast kraakte, een pan rammelde even, een porseleinen bord gleed op zijn plek: toen draaide hij zich om op zijn ligplaats, keerde zich met zijn rug naar de zweetlucht die uit mevrouw Schmidt opsteeg, tastte met één hand naar het glas naast het bed en dronk in één teug al het water op. Daarmee lukte het hem zich los te rukken uit die kinderlijke angst; hij slaakte een zucht en veegde zijn bezwete voorhoofd af. Aangezien hij wist dat Schmidt en Kráner pas tegen die tijd het vee bijeendreven om het vanaf de weide naar de stal van het landbouwbedrijf ten noorden van de kolonie te drijven, waar ze eindelijk het geld zouden krijgen voor de afgelopen acht loodzware maanden, en dat het nog een paar uur zou duren voordat ze te voet thuis zouden komen, besloot hij nog even verder te

slapen. Hij sloot zijn ogen, draaide zich op zijn zij en sloeg zijn armen om de vrouw heen; hij was al bijna ingeslapen toen hij weer de klokken hoorde. ‘Verdomme!’ Hij sloeg het dekbed opzij, maar toen zijn blote, knobbelige voet de tegel van de keukenvloer raakte, hielden de geluiden opeens op, ‘alsof iemand een teken heeft gegeven’. In elkaar gedoken zat hij op de rand van het bed, met zijn handen ineengevouwen op zijn schoot; zijn oog viel op het lege glas, zijn keel was droog, zijn rechervoet deed pijn, maar hij durfde niet meer te gaan liggen en al evenmin op te staan. ‘Uiterlijk morgen vertrek ik.’ Hij liet zijn blik over de nog enigszins bruikbare voorwerpen van de armzalige keuken glijden, langs het smerige fornuis vol aangekoekt vet en etensresten, de mand met een kapot oor eronder, de wiebelende tafel, de bestofte heiligenprenten, de opgestapelde potten en pannen in de hoek bij de deur, en draaide zich ten slotte naar het kleine raam waarachter het inmiddels licht werd; hij zag de kale takken van de acacia ervoor, het ingedeukte dak van Halics, de verzakte schoorsteen waar rook uit opsteeg, en zei: ‘Ik neem mijn deel op en ik vertrek meteen vanavond... Morgen op zijn laatst. Morgenochtend.’ ‘O, mijn god,’ zei mevrouw Schmidt, die wakker schrok naast hem en haar wanhopige blik in het halfduister liet rondgaan. Ze ademde zwaar terwijl haar borst op en neer ging, maar toen ze de vertrouwde omgeving zag, slaakte ze een zucht van opluchting en liet zich terugzakken op het kussen. ‘Wat is er, heb je een nachtmerrie gehad?’ vroeg Futaki. Mevrouw Schmidt lag nog steeds van schrik bevangen naar het plafond te staren. ‘Heregod, ja!’ zuchtte ze en ze legde haar hand op haar hart. ‘Heel vreemd. Stel je voor... Ik zat binnen, in de kamer, en er werd op het raam geklopt. Ik durfde het raam niet open te doen, ik ging ervoor staan en gluurde langs het gordijn. Ik zag alleen zijn rug, want hij was al op de deur-

kruk aan het rammen... en zijn mond, terwijl hij stond te schreeuwen, maar het was niet te verstaan wat hij riep. Hij had een stoppelbaard en zijn ogen leken allebei van glas... Het was afschuwelijk... Toen schoot me te binnen dat ik de sleutel maar één keer om had gedraaid, maar ik wist dat het te laat was om er alsnog heen te gaan... Dus ik smeedde de keukendeur dicht, maar toen besepte ik dat de sleutel kwijt was... Ik wilde roepen maar er kwam geen geluid uit mijn keel. Toen stond ineens mevrouw Halics door het raam naar binnen te kijken, ik weet niet hoe of waarom, en ze grijnsde... Je weet hoe ze is als ze grijnst... Dus ze staaarde naar binnen... en toen... ik weet niet... ze verdween... Die daarbuiten stond al tegen de deur te schoppen en ik wist dat hij hem zo zou intrappen; toen dacht ik ineens aan het keukenmes, ik rende naar de keukenkast maar de la klemde, ik stond eraan te rukken... Ik dacht dat ik doodging van angst... Toen hoorde ik de deur met veel kabaal omvallen, en die man liep al in de gang... ik kreeg de la nog steeds niet open... hij stond al in de deuropening... eindelijk ging de la open, ik pakte snel het mes. Hij naderde wild zwaaiend... maar ik weet niet... opeens lag hij in de hoek onder het raam... O ja, hij had een heleboel blauwe en rode pannen bij zich, die vlogen door de hele keuken... En toen voelde ik de vloer onder mijn voeten bewegen... stel je voor, de hele keuken zette zich in beweging, als een auto... ik weet niet meer hoe het was...' sloot ze het verhaal af met een opgelucht lachje. 'Mooie toestand,' zei Futaki hoofdschuddend. 'En ik... stel je voor, ik werd wakker van klok-gelui.' 'Wat?' vroeg de vrouw terwijl ze hem onthutst aankweek. 'Klokken? Waar?' 'Tja, dat begrijp ik dus ook niet. En nog wel twee keer achter elkaar.' Mevrouw Schmidt schudde ook haar hoofd. 'Straks word je nog waanzinnig.' 'Misschien heb ik het ook allemaal maar gedroomd,' bromde Futaki onrustig. 'Let maar op, vandaag gaat er

iets gebeuren...’ Geërgerd draaide de vrouw hem haar rug toe. ‘Dat zeg je elke keer, kun je er niet eens mee ophouden?’ Toen hoorden ze plotseling het tuinhek piepen. Ze keken elkaar verschrikt aan. ‘Hij is het!’ fluisterde mevrouw Schmidt. ‘Ik voel het...’ Nerveus ging Futaki recht op zitten. ‘Maar... dat is onmogelijk! Ze kunnen nog niet terug zijn...’ ‘Weet ik veel hoe... Schiet toch op...’ Hij sprong uit bed, pakte zijn kleren, trok de kamerdeur snel achter zich dicht en kleepte zich aan. ‘Mijn stok. Ik heb mijn stok buiten laten staan.’ De kamer werd sinds het voorjaar niet meer gebruikt. Eerst was er groene schimmel verschenen op de muren, in de gammele kast, die evengoed elke keer werd afgestoft, daarna waren de kleren, de handdoeken en het beddengoed beschimmeld, een paar weken later was het bestek dat voor feestelijke gelegenheden werd bewaard verroest en raakten de poten van de met kant bedekte grote tafel los, en toen de gordijnen geel werden en op een dag ook het licht kapotging, verhuisden ze definitief naar de keuken en lieten de kamer aan de muizen en de spinnen, want tegen dit alles konden ze toch niets meer doen. Hij leunde tegen de deurpost en vroeg zich af hoe hij ongemerkt naar buiten kon gaan, maar de situatie leek tamelijk hopeloos, want om weg te kunnen moest hij in ieder geval door de keuken, en hij voelde zich te oud om door het raam te klimmen, wat hoe dan ook opgemerkt zou worden door mevrouw Kráner en mevrouw Halics, die met één oog immers voortdurend in de gaten hielden wat er buiten gebeurde. Bovendien, als Schmidt zijn stok zou ontdekken, zou hij onmiddellijk weten dat hij zich ergens in het huis verborgen hield, en misschien zou hij om die reden zijn deel niet eens krijgen, want hij wist dat Schmidt in zulke dingen niet met zich liet spotten, en dan zou hij hier net zo berooid moeten afdruipe als hij zeven jaar geleden – niet lang na de bekendmaking,

in de tweede maand van de opbloei – gekomen was, in een rafelige broek en een verbleekte overjas, met lege zakken en honger in zijn maag. Mevrouw Schmidt liep naar de gang; hij hield zijn oor tegen de deur. ‘Geen gezanik, schatteboutje,’ hoorde hij de hese stem van Schmidt. ‘Je doet wat ik zeg. Begrepen?’ Futaki werd witheet. ‘Mijn geld.’ Hij had het gevoel dat hij in de val zat. Maar hij had niet veel tijd om na te denken en besloot daarom toch maar uit het raam te klimmen want ‘er moest onmiddellijk iets gebeuren’. Hij stond op het punt om de kruk van het raam open te draaien, toen hij Schmidt over de gang hoorde lopen. ‘Die gaat piesen!’ Op zijn tenen sloop hij terug naar de deur en luisterde met ingehouden adem. Toen de deur van de achterplaats achter Schmidt dichtviel, glipte hij voorzichtig naar de keuken; hij wierp een blik op de zenuwachtig gebarende mevrouw Schmidt en liep zonder iets te zeggen naar buiten. Toen hij er zeker van was dat zijn maat weer terug was, klopte hij luid op de deur, alsof hij net was aangekomen. ‘Hallo, is er niemand thuis? Schmidt, ben je er?’ riep hij met luide stem, waarna hij hem geen tijd gaf om te vluchten maar onmiddellijk de deur opende om naar binnen te gaan. Toen Schmidt de keuken uit kwam om via de achterdeur ertussenuit te knijpen, versperde hij hem de weg. ‘Kijk eens aan,’ zei hij met een spottend gezicht. ‘Vanwaar die haast, makker?’ Schmidt kon geen woord uitbrengen. ‘Ik zal het wel even vertellen. Ik zal je wel even helpen, makker, wees maar niet bang!’ zei hij met een van woede vertrokken gezicht. ‘Je wilde ervandoor gaan met het geld! Is het zo? Heb ik het goed geraden?’ Toen Schmidt nog steeds zwijgend met de ogen stond te knipperen, schudde hij zijn hoofd. ‘Hoe is het mogelijk, makker. Dit had ik nooit achter je gezocht.’ Ze liepen weer naar de keuken en gingen tegenover elkaar aan de tafel zitten. Mevrouw Schmidt stond gespannen bij het fornuis. ‘Luister, makker,’ begon Schmidt hakkellend. ‘Ik

zal het je zo uitleggen...' Maar Futaki liet hem niet uitpraten. 'Ik snap het wel! Vertel me alleen: zit Kráner ook in het complot?' Schmidt knikte met tegenzin. 'Ja. Ieder de helft.' 'Godverdomme,' zei Futaki verontwaardigd. 'Jullie wilden me te slim af zijn.' Hij boog zijn hoofd en dacht na. 'En nu? Wat nu? Wat gaat er nu gebeuren?' Schmidt spreidde driftig zijn armen. 'Tja wat? Nu ben jij er ook bij.' 'Hoe bedoel je dat?' vroeg Futaki. 'Laten we ieder een derde doen,' zei Schmidt schoorvoetend. 'Als je je mond maar houdt.' 'Daar hoeft je je geen zorgen over te maken.' Mevrouw Schmidt slaakte een zucht bij het fornuis. 'Jullie zijn niet goed wijs. Denken jullie dit straffeloos te kunnen doen?' Alsof hij haar niet hoorde, keek Schmidt Futaki indringend aan. 'Luister. Je kunt niet zeggen dat we de dingen niet hebben uitgepraat. Maar ik wil je iets zeggen. Maak mij alsjeblieft niet kapot!' 'We zijn het toch al eens geworden?' 'Natuurlijk, dat staat buiten kijf,' vervolgde Schmidt en zijn stem kreeg een smekende klank. 'Ik wil je alleen vragen om jouw deel voor een korte tijd aan mij te lenen. Een jaartje maar, totdat we ergens voet aan de grond krijgen...' Futaki schoot uit zijn slof. 'En wat nog meer? Je kunt de klere krijgen!' Schmidt boog voorover en greep met zijn linkerhand de tafel vast. 'Ik zou het je niet gevraagd hebben als je laatst niet zelf gezegd had dat je nergens meer naartoe ging. Waar heb je het allemaal voor nodig dan? En het is maar voor een jaar. Wij hebben het nodig, moet je begrijpen, heel hard nodig. Met die twintig mille kan ik niets beginnen, ik kan niet eens een boerderij kopen. Geef me dan tenminste tien!' 'Het kan me geen moer schelen. Ik wil hier ook niet levend creperen.' Schmidt schudde driftig zijn hoofd en barstte al bijna in huilen uit van woede; daarna begon hij opnieuw met zijn smeekbeden, koppig en steeds machtelozer, met zijn ellebogen op de keukentafel, die bij elke beweging even

wiebelde, alsof hij ook partij koos en Schmidt wilde helpen Futaki te vermurwen, zodat die zijn hart zou laten spreken en zou zwichten voor de smekende handen van zijn maat. Het scheelde niet veel of hij gaf zich gewonnen, toen zijn blik afdwaalde en bleef hangen aan de miljoenen stofdeeltjes die vibreerden in de dunne lichtstrepen, terwijl de muffe geur van de keuken in zijn neus drong. Plotseeling voelde hij een zurige smaak op zijn tong en hij dacht dat dit de dood was. Sinds de opheffing van het landbouwbedrijf, toen de mensen van de kolonie met dezelfde haast alle kanten op vlogen waarmee ze hier vol gretigheid waren gekomen, en hij – samen met enkele gezinnen, de dokter en de schooldirecteur, die evenmin een plek hadden om naartoe te gaan – hier was blijven hangen, hield hij dag in dag uit de smaak van het eten in de gaten, want hij wist dat de dood eerst zijn intrek nam in de soepen, het vlees en de muren; lange tijd liet hij het voedsel in zijn mond rondraaien voordat hij het doorslikte, langzaam nam hij slokjes van de wijn, iets wat hij zelden te drinken kreeg, of van het water, en soms voelde hij een onweerstaanbaar verlangen om in de machinekamer van het oude pomphuis waar hij woonde een stukje van het pleisterwerk met salpeteruitslag af te breken en in zijn mond te stoppen, om in de onregelmatigheid die de orde van de aroma's en smaken verstoorde de Vermaning te herkennen, want hij ging ervan uit dat de dood alleen een soort waarschuwing was en niet iets definitiefs zonder enige hoop. 'Ik vraag het niet als cadeau,' ging Schmidt futloos verder. 'Ik bedoel het als een lening. Begrijp je? Een lening. Over exact een jaar zal ik je het volledige bedrag terugbetalen.' Mistroostig zaten ze aan de tafel, Schmidts ogen brandden van vermoeidheid. Futaki zat naar de geheimzinnige patronen van de stenen tegels te staren, opdat de anderen niet konden zien dat hij bang was, en wat dat betreft had hij hun toch niet uit kunnen leggen waar

hij bang voor was. ‘Vertel me eens, hoe vaak ben ik niet in mijn dooie eentje naar het Zoute Land gegaan in de grootste hitte, wanneer het zo heet is dat je geen adem durft te halen uit angst dat je vanbinnen in brand vliegt? Wie heeft het hout geregeld? Wie heeft de veekraal gebouwd? Ik heb net zo hard gewerkt als jij, of Kráner, of Halics. En nu praat je me van een lening. En wanneer zie ik je weer terug, hè?’ ‘Dus je vertrouwt me niet,’ zei Schmidt beledigd. ‘Nee!’ stooft Futaki op. ‘Je spant samen met Kráner, jullie willen voor zonsopgang ervandoor gaan met al het geld, en dan moet ik je nog vertrouwen ook! Waar zie je mij voor aan? Denk je dat ik gek ben?’ Ze zwegen. De vrouw rammelde voor het fornuis met het keukengerei, Schmidt zat er teleurgesteld bij. Futaki draaide met trillende handen een sigaret, stond op van de tafel en liep hinkend naar het raam; met zijn linkerhand op zijn stok geleund stond hij te kijken naar de golvende regen boven de daken, de gehoorzaam buigende bomen in de wind, de dreigende bogen in de lucht die door de kale takken werden getekend, en hij dacht aan de wortels, de voedzame modder die deze grond nu geworden was, en de stilte, de geluidloze verzadigheid, waar hij zo panisch voor was. ‘En... vertel me eens...’ begon hij aarzelend. ‘Waarom zijn jullie eigenlijk teruggekomen als jullie eenmaal...’ ‘Waarom, waarom...’ bromde Schmidt. ‘Omdat we toen pas op het idee kwamen, onderweg naar huis. En tegen de tijd dat we ons hadden kunnen bedenken, waren we al hier, vlak bij de kolonie. En mijn vrouw... Had ik haar dan achter moeten laten?’ Futaki knikte begrijpend. ‘En hoe zit het met Kráner? Wat hebben jullie afgesproken?’ ‘Zij zitten ook thuis te wachten. Ze willen naar het noorden, zijn vrouw heeft gehoord dat daar ergens een vervallen houtzagerij of zoiets is. We zouden elkaar na zonsondergang bij het kruis ontmoeten.’ Futaki zuchtte. ‘De dag is nog lang. Hoe moet het met de

anderen? Halics, de directeur?’ Schmidt zat moedeloos aan zijn vingers te friemelen. ‘Hoe moet ik dat weten? Halics zal wel een gat in de dag slapen, gisteren was er een grote slemppartij bij de Horgos. En meneer de directeur kan de pot op. Als hij moeilijk gaat doen, kan hij straks naast zijn geschifte moeder in de greppel liggen, laat dat maar aan mij over... dus rustig maar, maat, rustig maar.’ Ze besloten de nacht in de keuken af te wachten. Futaki trok een stoel voor het raam om de huizen aan de overkant in de gaten te kunnen houden, Schmidt werd door slaap overmand en begon met zijn hoofd op de tafel te snurken. De vrouw pakte de soldatenkist met ijzeren beslag van achter de keukenkast en stofte hem af. Ze maakte hem ook vanbinnen schoon en begon zwijgend hun spullen in te pakken. ‘Het regent,’ zei Futaki. ‘Ik hoor het,’ antwoordde de vrouw. Het zwakke schijnsel van de zon drong nauwelijks door de warreling van de opeengedrongen wolkenstapels die in oostelijke richting dreven, de keuken was in een schemerachtig halfduister gehuld, het was onduidelijk of de vibrerende vlekken op de muur slechts schaduwen waren of de sporen van de wanhoop achter hun hoopvolle gedachten. ‘Ik ga naar het zuiden,’ zei Futaki, terwijl hij in de regen staarde. ‘Daar is de winter tenminste korter. Ik ga een boerderij pachten, vlak bij een bloeiende stad, en ga de hele dag met mijn voeten in een teil warm water zitten...’ De regendruppels liepen zachtjes omlaag aan beide kanten van het raam: aan de binnenkant vanaf de vingerbrede spleet bovenaan tot aan de aansluiting van de vensterbank en het kozijn, waar het water langzamerhand alle kieren opvulde en zich een weg baande naar de rand om daar weer in druppels uiteengevallen te landen op Futaki’s schoot, die – afgedwaald naar oorden vanwaar het moeilijk was terug te keren – niets merkte en zachtjesaan een natte broek kreeg. ‘Of ik neem een baantje als nachtwaker bij een chocolade-

fabriek... of als portier op een meisjesinternaat... En ik probeer alles te vergeten, niets dan een teil warm water 's avonds, en niets doen, alleen toekijken hoe dit kloteleven voorbijgaat...' De regen die tot dat moment zachtjes viel, kwam ineens met bakken uit de hemel, en het water overstroomde de toch al volkomen doordrenkte aarde als bij een dijkdoorbraak, en sneed dunne kronkelgeultjes naar de lagergelegen gebieden. Hoewel hij door de ruit niets meer kon zien, bleef hij toch staren naar het verrotte houten kozijn, de plaats waar het gips eruit was gevallen, en zag opeens vage contouren op het glas, die langzaam een menselijk gezicht werden; hij wist eerst niet van wie, pas toen er een paar schichtige ogen scherp werden, zag hij zijn eigen afgematte gezicht. Hij herkende het met pijnlijke ontzetting, want hij besepte dat zijn gezichtstrekken net zo zouden worden vervaagd door de tijd als ze hier vervloeiden op de ruit; het beeld dat op hem afkwam weerspiegelde een grote, vreemde armoede, opeengestapelde lagen van schaamte, trots en angst. Opeens proefde hij weer die zure smaak op zijn tong, hij moest opnieuw denken aan de klokken in de ochtend, het glas, het bed, die acaciatak, de koude keukenvloer, en zijn mondhoeven krulden verbitterd omlaag. 'Een teil warm water? Verdomme nog aan toe... Ik neem al elke dag een voetenbad...' Achter zijn rug hoorde hij plotseling een gesmoord snikken. 'Wat heb jij nou?' Maar mevrouw Schmidt gaf geen antwoord, ze draaide zich beschaamd weg, terwijl haar schouders schokten. 'Hé! Wat is er met jou?' De vrouw keek hem aan, maar ging zonder iets te zeggen op de kruk naast het fornuis zitten, alsof ze wilde aangeven dat praten geen zin had, en snoot haar neus. 'Waarom zeg je nou niks?' vroeg Futaki koppig door. 'Wat is er met jou aan de hand?' 'Ach, waar kunnen wij nou heen?' riep de vrouw vertwijfeld uit. 'In de eerste de beste stad worden we in